

у протоколі докладно викладаються умови й результати слідчого експерименту із зазначенням всіх учасників.

Результати слідчого експерименту можуть бути позитивними або негативними. Позитивний результат означає, що певні дії можуть бути зроблені за відповідних умов, а явища або подія могла існувати, відбуватися в дійсності. Негативний - свідчить про неможливість учинення певних дій і існування події, явища за певних умов. Може бути отриманий і нульовий результат цієї слідчої дії, коли в ході експерименту не вдалося ані підтвердити, ані спростувати те чи інше припущення [6, с. 464]. Потрібно зазначити, що будь-який результат має значення для встановлення об'єктивної істини та створення нових слідчих версій.

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що наведений алгоритм дій, пов'язаних із проведенням слідчого експерименту, створено на основі системно-параметричного методу. Також зазначений метод забезпечує більш глибоке розуміння цієї слідчої (розшукової) дії, а в подальшому сприятиме ефективному досягненню результату в процесі досудового розслідування та розкриттю злочину.

Література

1. Уёмов А.И. Системный подход и общая теория систем / Авенир Иванович Уёмов. - М.: Мысль, 1978. - 272 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України": чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. - 382 с. - (Кодекси України).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. Ред..

В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х. : Право, 2012. - 768 с.

4. Чернецький О.К. Прогностична діяльність слідчого при проведенні слідчого експерименту // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия "Юридические науки". - Т. 25 (64). - 2012. - № 2. - С. 232-237.
5. Чернецький О.К. Підготовка до проведення слідчого експерименту // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия "Юридические науки". - Т. 24 (63). - № 1. - 2011. - С. 345-350.
6. Чернецький О.К. Результати слідчого експерименту, та їх доказове значення // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия "Юридические науки". - Т. 26 (65). - № 1. - 2013. - С. 464-471.
7. Балицький Т.М. Учасники слідчого експерименту у кримінальному провадженні України // Науковий вісник Херсонського державного університету. - Вип. 1. - Т. 3. - 2014. - С. 121-124.
8. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кузьмічов Я.В. та ін. Криміналістика: питання і відповіді. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 280 с.
9. Надибська О.Я. Пріоритети як предмет соціального пізнання: [монографія]. - Одеса: Друкарський дім, Друк Південь, 2010. - 456 с.
10. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: [підручник] / В.М. Тертишник. - К.: Алерта, 2014. - 420 с.

Славинська М. А.,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу ОДУВС
Надійшла до редакції: 16.03.2017

УДК 343.2

ВИКОРИСТАННЯ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ІДЕНТИФІКОВАНИХ (ПОМІЧЕНИХ) ЗАСОБІВ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗБУТУ ТОВАРІВ, ПРЕДМЕТІВ І РЕЧОВИН, ЗАБОРОНЕНИХ ДО ОБІГУ

Сокол Р. С.

У статті розкривається сутність та закономірності використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів при документуванні незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу. Аналізуються положення чинного Кримінального процесуального кодексу України, закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", положення криміналістичної тактики та практика роботи органів та підрозділів Національної поліції, на підставі чого виділяються правила використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. Надається характеристика етапів використання слідчим заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. Доведено, що використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів є характерною та невід'ємною рисою документування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, незалежно від об'єкту (наркотичні засоби, зброя, вибухові речовини тощо).

Ключові слова: кримінальне провадження; негласні слідчі (розшукові) дії; заздалегідь ідентифіковані (помічені) засоби; товари, предмети і речовини, заборонені до обігу.

В статье раскрывается сущность и закономерности использования заранее идентифицированных (помеченных) средств при документировании незаконного сбыта товаров, предметов и веществ, запрещенных в обороте. Анализируются положения действующего Уголовного процессуального кодекса Украины, закона Украины "Об оперативно-розыскной деятельности", положения криминалистической тактики и практика работы органов и подразделений Национальной полиции, на основании чего выделяются правила использования заранее идентифицированных (помеченных) средств. Дается характеристика этапов использования следователем заранее идентифицированных (помеченных) средств. Доказано, что использование заранее идентифицированных (помеченных) средств является характерной и неотъемлемой чертой документирования незаконного сбыта товаров, предметов и веществ, запрещенных в обороте, независимо от объекта (наркотические средства, оружие, взрывчатые вещества и т.п.).

Ключевые слова: уголовное производство; негласные следственные (розыскные) действия; заранее

идентифицированные (помеченные) средства; товары, предметы и вещества, запрещенные в обороте.

In the article reveals the essence and regularities of the use of pre-identified (discovered) resources while documenting the illegal sale of goods, articles and substances forbidden to a turn. Analysis of the provisions of the current Criminal procedural code of Ukraine, law of Ukraine. About operational-investigative activities”, the provisions of criminalistic tactics and the practice of work of organs and units of the National police, on what basis are the rules to use pre-identified (discovered) resources. It is proved that the use of pre-identified (discovered) resources is a characteristic and essential feature of documenting the illegal sale of goods, articles and substances prohibited for circulation, regardless of the object (drugs, weapons, explosives and so on).

Keywords: *criminal proceedings; covert investigative (search) actions; pre-identified (marked), tools, goods, items and substances, prohibited for circulation.*

Стаття 273 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) передбачає можливість використання при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. Під заздалегідь ідентифікованими (поміченими) засобами слід розуміти об'єкти матеріального світу, на які наноситься спеціальна помітка, що дозволяє відрізнити зазначені об'єкти від однорідних. Із криміналістичної точки зору використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів зумовлено необхідністю доведення винуватості особи в учиненні злочину шляхом фіксації факту слідового контакту підозрюваного (слідосприймаючий об'єкт) із заздалегідь поміченими засобами (слідоутворюючий об'єкт), якими можуть бути грошові кошти, товари, предмети і речовини, заборонені до обігу, документи та ін. Використання таких засобів дозволяє слідчому ефективно їх відшукувати й ідентифікувати, виявляти предмети оточуючої обстановки, яких підозрюваний міг торкатися після слідового контакту та реалізації об'єктивної сторони злочину (тайники, схованки тощо), виявляти місцезнаходження поміченого об'єкта або ж ланцюг посередників при передачі заздалегідь поміченого об'єкта.

Актуальність проблеми в контексті протидії незаконному збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, підтверджується статистичними даними. Так за 2016 р. було обліковано 5976 злочинів, пов'язаних зі збутом зброї, бойових припасів або вибухових речовин (ст. 263 КК), 1983 злочини, пов'язані зі збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК), 116 злочинів, пов'язаних зі збутом отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 321 КК) тощо.

Питання нормативно-правових й організаційно-тактичних засад використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів розглядалися в наукових працях В.І. Василичука, Д.Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорецького, Р.В. Тарасенка, І.Ф. Хараберюша, Н.Т. Малаховської, І.О. Охримчука, Г.О. Пушкарьова, Л.П. Скалозуба, С.А. Сумського та ін. Разом із тим, у теорії криміналістики відсутні наукові праці, присвячені використанню заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів при документуванні незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу.

Метою статті є дослідження сутності та закономірностей використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів при документуванні незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу.

Сучасні реалії діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України вимагають перегляду та ґрунтовного вивчення питань використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. Уперше тактичні особливості використання таких засобів були визначені у 60-х роках ХХ ст. у працях радянського автора Н. Т. Малаховської [2]. Із того часу використання фарбників та люмінесцентних речовин міцно увійшло в практику роботи правоохоронних органів, а самі речовини почали використовуватися в різних формах (порошки, фарба, воскові олівці, фломастери, маркери, аерозольні препарати) для помітки різних об'єктів.

Використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів потребує від слідчого або працівника оперативного підрозділу використання фахових криміналістичних знань, а також застосування необхідних матеріалів, зокрема:

- люмінесцентних або інших речовин (наприклад, препарати “Промінь-1”, “Світлячок”, “Резидент”, люмінофорні фломастери, воскові олівці та ін.);
- технічних засобів виявлення слідів речовин (наприклад, ультрафіолетові освітлювачі з відповідною довжиною хвилі світла);
- гумових медичних рукавичок, паперових конвертів, спирту медичного, марлевих або ватних тампонів, поліетиленових пакетів, окулярів захисних від ультрафіолетового світла тощо.

На сьогодні серед правових основ використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів слід виділити положення ст. 273 КПК (засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій). Зазначена норма передбачає можливість використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора. До правових засад використання зазначених засобів слід також віднести положення ст. 9 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, що забороняють застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу. Окрім цього, використання люмінесцентних речовин передбачено низкою відомчих нормативно-правових актів МВС України, що затверджують інструкції про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів, про порядок проведення оперативної закупки та контрольованої поставки і т. ін.

Виходячи з аналізу положень чинних нормативно-правових актів, положень криміналістичної тактики та практики роботи органів та підрозділів Національної поліції можна виділити певні правила використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. По-перше, речовини, що застосовуються для помітки (маркування), мають бути нешкідливими для здоров'я людини та довкілля, не псувати зовнішній вигляд та якість оброблених ними предметів, не змінювати їхніх властивостей та призначення. По-друге, факт нанесення помітки (маркування) на відповідні предмети повинен мати прихований характер, а самі речовини для маркування мають бути непомітними в природних умовах, міцно триматися на опрацьованих поверхнях та слідосприймаючому об'єкті.

По-третє, речовини для маркування мають різко проявляти свої властивості при застосуванні відповідних приладів (ультрафіолетових освітлювачів).

До правових умов використання слідчим (оперативним підрозділом) заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів при документуванні незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, потрібно віднести:

- наявність розпочатого кримінального провадження за фактами незаконному збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, або заведеної оперативно-розшукової справи щодо осіб, які готують учинення злочину;

- наявність дозволу на проведення заходів із контролю за вчиненням злочину відповідно до ч. 4 ст. 246, ст. 271 КПК.

Експертне опитування працівників органів досудового розслідування Національної поліції дозволяє визначити, що процес використання слідчим заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів доцільно розподілити на три етапи, що пов'язано з особливостями додаткового слідоутворення, виявлення, фіксації та вилучення відповідних слідів. Власне, основна мета використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів полягає саме у створенні додаткового слідоутворення.

На підготовчому етапі доцільно отримати відомості про особу, чия протиправна діяльність документується. Слідчий або оперативний працівник повинні з'ясувати, чи не користується особа, причетна до вчинення злочинів, ультрафіолетовими освітлювачами (лампами), що отримали певне розповсюдження у цивільному обігу. Якщо стане відомо про наявність в особі таких освітлювачів або про їх застосування в процесі незаконного збуту заборонених до обігу товарів, предметів, речовин, то для помітки грошових коштів або інших об'єктів не можна використовувати ті засоби невидимого маркування, що виявляються звичайними ультрафіолетовими освітлювачами зі стандартною довжиною хвилі світла 365 нм: аерозольні препарати "Промінь-1", відповідні люмінофорні фломастери, пасти, воскові олівці тощо.

За таких умов треба застосовувати препарати, що виявляються ультрафіолетовим світлом з іншою довжиною хвилі світла. Наприклад, препарат "Світлячок", ознаки якого виявляються лише за допомогою відповідної лампи з довжиною хвилі світла 254 нм.

Найбільш вдало зарекомендували себе аерозольні препарати "Промінь-1" і "Світлячок" [3, с. 8-9], що мають підвищені адгезійні властивості (прилипання, зчіплювання з різними поверхнями). Наприклад, препарат "Промінь-1", який є непомітним при природному освітленні та має яскраву жовто-зелену люмінесценцію в ультрафіолетовому світлі, гарно прилипає до поверхонь відкритих ділянок шкіри та одягу підозрюваного, якщо він торкався до заздалегідь помічених засобів. Після контакту з останніми підозрюваний може лишити до 150 люмінесцентних слідів на інших предметах, при чому перші 5-10 придатні для дактилоскопії [4]. Сама спеціальна хімічна речовина зберігається на предметі декілька років, на кожному покриві - доволі тривалий термін, та важко змивається за допомогою побутових миючих засобів.

На основному етапі відбувається документальне оформлення застосування люмінесцентних речовин у відповідному протоколі залежно від характеру проваджуваних заходів. У разі проведення оперативної закупки факт використання люмінесцентних речовин фіксується

в протоколі огляду покупця, помітки та видачі йому грошових коштів. При цьому здійснюється огляд грошових купюр, у протоколі зазначається їх кількість, номінал, серії і номери купюр, виготовляються копії вказаних купюр, на яких проставляються підписи понятих та які додаються до вищезазначеного протоколу.

Усі купюри оброблюються відповідною люмінесцентною речовиною, у протоколі зазначається назва препарату та властивості речовини, зокрема колір при освітленні ультрафіолетовою лампою. За допомогою ватного або марлевого тампону береться зразок цієї речовини та поміщується до конверту, на якому проставляються підписи понятих та який додається до протоколу. Помічені купюри в присутності понятих передаються покупцю із позначенням місця, куди вони поміщуються (кишеня піджака, брюк та ін.). Покупцю роз'яснюються правила поводження з грошовими коштами, зокрема щодо заборони торкатися їх до моменту передачі особі, причетній до незаконного збуту товарів, предметів, речовин, заборонених до обігу.

У подальшому протоколом відповідної слідчої дії (освідування, обшуку, огляду) фіксується факт виявлення заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів та слідів-нашарувань використаної люмінесцентної речовини.

При проведенні освідування особи (обшуку особи), причетної до вчинення злочину, із застосуванням ультрафіолетового освітлювача уважно оглядаються відкриті ділянки тіла (долоні, пальці) та одяг цієї особи (рукави, кишені). У разі виявлення слідів люмінесцентної речовини останні фіксують на фото- та відеоапаратуру, описують у протоколі та вилучають (змивають) за допомогою ватних або марлевих тампонів, змочених водою або спиртом, що поміщають у конверт.

При проведенні обшуку (огляду) із застосуванням ультрафіолетового освітлювача оглядається місце перебування особи, причетної до вчинення злочину, предмети та поверхні, яких він міг торкатися, здійснюється фіксація на фото та відеоапаратуру. У протоколі описується місце виявлення слідів-нашарувань люмінесцентної речовини (поверхня столу, тумбочка, шухляда, салон автомобіля), виявлені заздалегідь ідентифіковані (помічені) засоби та їх характерні ознаки (кількість, номінал, серії і номери, спеціальні позначки), які пред'являються (демонструються) з використанням ультрафіолетових освітлювачів учасникам слідчої дії, про що зазначається у протоколі. В означеному протоколі також указують, де саме виявлено сліди або об'єкти та в якому вигляді, звертається увага на пакування відповідних об'єктів та інші особливості. Кожен слід люмінесцентної речовини або інший об'єкт в присутності понятих вилучається та упаковується окремо.

На заключному етапі вилучені заздалегідь ідентифіковані (помічені) засоби та сліди люмінесцентної речовини направляються для проведення експертизи речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин. При проведенні експертизи вирішується питання щодо встановлення спільної родової належності речовини, що знаходиться на вилучених тампонах зі змивами та на грошових купюрах, із тим контрольним зразком люмінесцентної речовини, що використовувалася для помітки грошових коштів. При призначенні експертизи слідчий може поставити такі запитання: чи є на грошових коштах (марлевих тампонах) сліди спеціальної хімічної речовини, якщо так, то чи має вона спільну родову належність із хімічною речовиною, наданою як контрольний

зразок; чи однорідні між собою речовини, виявлені на вилучених грошових коштах і на вилучених марлевих тампонах (змивах із долонь підозрюваного, з його одягу, з предметів побуту та ін.).

За результатами оцінки висновку експерта можна стверджувати, що сліди-нашарування люмінесцентної речовини, виявлені на відкритих ділянках тіла чи на одязі підозрюваного, з'явилися внаслідок контакту підозрюваного із заздалегідь ідентифікованими (поміченими) засобами (грошовими коштами).

Висновок. Застосування заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів є характерною та невід'ємною рисою документування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, незалежно від об'єкта, збут якого документується (наркотичні засоби, зброя, вибухові речовини тощо). Використання слідчим заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів при документуванні незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, дозволяє одержувати докази, що доводять винуватість особи в учиненні незаконного збуту, зокрема факт слідового контакту підозрюваного з поміченими грошовими коштами та іншими об'єктами. Суть методу додаткового слідоутворення з використанням люмінесцентних речовин полягає в нанесенні слідчим (працівником оперативного підрозділу) шару люмінесцентної речовини на певний об'єкт (зазвичай грошові кошти), що планується використати

для придбання заборонених до обігу товарів, предметів і речовин, із метою штучного утворення слідів-нашарувань люмінесцентної речовини на контактних поверхнях (ділянки тіла та одягу підозрюваного, об'єкти та предмети, яких підозрюваний торкався та ін.), що, у свою чергу, доводить винуватість підозрюваного в учиненні кримінального правопорушення.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : від 13 квітня 2012 р. : за станом на 21.12.2016 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

2. Малаховская Н. Т. Тактика использования красящих веществ и люминофоров в борьбе с преступностью [Текст] / Т. Н. Малаховская. - М. : ВНИИОП МООП РСФСР, 1966. - 40 с.

3. Лаборатория прикладной химии [Текст] : каталог продукции. - Киев : ЛПХ ул. Красноткацкая 59-а, 2009. - 24 с.

4. Средства невидимой маркировки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ТОВ "Лаборатория прикладной химии". - Режим доступу : <http://cobra.net.ua>. - Назва з екрану.

Сокол Р.С.,
аспірант ОДУВС
Надійшла до редакції: 28.03.2017

УДК 343.431

ДЖЕРЕЛА ОТРИМАННЯ ПЕРВИННОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Мельнікова О. О.

У статті досліджено проблему отримання первинної інформації про злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Автором доводиться, що державні органи та органи місцевого самоврядування можуть надати допомогу у виявленні таких злочинів або слідів їх учинення.

Ключові слова: оперативний пошук, торгівля людьми, кримінальні правопорушення, оперативна інформація.

В статті досліджена проблема отримання первинної інформації про злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Автором доводиться, що державні органи та органи місцевого самоврядування можуть надати допомогу у виявленні таких злочинів або слідів їх учинення.

Ключевые слова: оперативный поиск, торговля людьми, уголовные правонарушения, оперативная информация.

The article explores the problem of obtaining primary information about crimes related to human trafficking. The author proves that state bodies and local self-government bodies can help in identifying such crimes or traces of their commission.

Key words: operative search, human trafficking, criminal offenses, operational information.

Торгівля людьми є однією з найжорстокіших форм порушення основних прав і свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети торгівля людьми має

тяжкі, а часом фатальні наслідки для постраждалих осіб. Злочин торгівлі людьми постійно еволюціонує слідом за прагненнями злочинців отримати щонайвищі прибутки від експлуатації постраждалих та протистояти зусиллям правоохоронних органів з протидії їх злочинної діяльності. Останніми роками в Україні спостерігається негативна тенденція з країни походження постраждалих від торгівлі людьми, коли громадян України обманним шляхом вивозять за кордон із метою експлуатації. Наша країна дедалі більше перетворюється на країну призначення для торгівлі людьми.

У 2016 р. органами Національної поліції було виявлено 115 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 (торгівля людьми) КК України, відомості про які внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Число виявлених кримінальних правопорушень збільшилося на 2,7% (проти 113 у 2015 р.), проте зменшилася кількість кримінальних проваджень, за якими особі повідомлено підозру - 66 (проти 98 у 2015 р.) та за якими досудове розслідування закінчене та направлене до суду - 61 (проти 90 в 2015 р.). Упродовж 2016 р. в рамках розслідування кримінальних проваджень встановлено та надано допомогу 86 потерпілим від торгівлі людьми (66 особи жіночої статі та 16 - чоловічої), у тому числі трьом неповнолітнім та одному малолітньому.

Проведений аналіз засвідчив, що основними країнами призначення "живого товару" є: Росія, Польща, Туреччина, Німеччина, Ізраїль, Греція, Об'єднані Арабські Емірати.

За підсумками I кварталу 2017 р. практичні заходи щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людь-